

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

ISSN: 2148-2292

12 (2) 2025

Academic Journal of History and Idea

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 15.01.2025

Kabul tarihi | Accepted: 10.03.2025

Yayın tarihi | Published: 25.04.2025

Rəşad Qardaşov

<https://orcid.org/0000-0001-6512-3771>

Doctor of Philosophy in History, Associate Professor, Faculty of Information and Document Management Department of Library Information Resources Management, Baku State University, Azerbaijan, qardashov@inbox.ru

Atıf Künyesi | Citation Info

Qardaşov, R. (2025). Kitabxançı Peşəsində Peşə Başarıqları İnformasiya Əsrinin Tələblər Səviyyəsində. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (2), 276-287.

Kitabxançı Peşəsində Peşə Başarıqları İnformasiya Əsrinin Tələblər Səviyyəsində

Xülasə

Kitabxana fəaliyyəti qədim zamanlardan formalaşmaya başlamış və zaman keçdikcə yeni funksiyaları üzərinə götürərək dövrün tələblərinə cavab verməyə çalışmışdır. XXI əsrin informasiya əsri olması baxımından kitabxanalara da yeni baxışlar meydana gəldi və kitabxana-informasiya mütəxəssisinin peşə bacarıqları problemi yenidən aktual olmaya başladı. Hazırkı məqalədə kitabxana-informasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan yüksək təhsilli mütəxəssislərin peşə bacarıqları müasir dövrün tələbləri çərçivəsində öyrənilir. Məsələn elmi, nəzəti və təcrübi prizmadan yanaşaraq yüksək ixtisaslı informasiya-sənəd menecerinin informativ modelini yaratmağa çalışırıq. Ali təhsil müəssisələrində mütəxəssislərin hazırlanması prosesi, peşə fənlərinin seçilməsi və təhsilin proktik yönümlüyü ifadə olunur. Mütəxəssisin peşə bacarıqları ilə yanaşı onun pedoqoji, psixoloji xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilir, müasir texnologiya vasitələrindən istifadə vərdisləri təhlil olunur.

Açar sözlər: Kitabxana-Informasiya Fəaliyyəti, Mütəxəssislərin Təsnifatı, Kitabxana-Informasiya Resursları, Kitabxanaşünaslıq

Professional Achievements in Librarianship

Abstract

Library activities started to take shape in ancient times and tried to respond to the needs of the age by assuming new functions over time. As the 21st century is the information age, new views on libraries have emerged and the problem of professional competences of library and information

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

specialists has come to the agenda again. In this article, the professional skills of highly educated specialists working in library and information activities are examined within the framework of contemporary requirements. By approaching the subject from a scientific, theoretical and practical point of view, we try to create an informative model of a qualified information and document manager. The process of training specialists in higher education institutions, the selection of professional disciplines and the practical orientation of education are described. Professional skills of the specialist, as well as pedagogical and psychological characteristics are identified, habits of using modern technological tools are analysed.

Keywords: *Library and Information Activities, Classification of Specialists, Library and Information Resources, Librarianship*

Giriş

Professioqramma latın sözü olub, “professio” – ixtisas, “gramma” – yazıram mənasını verir. Burada konkret ixtisasın fəaliyyət dairəsinin təsviri, peşəkar əmək və tələbatlar bir-biri ilə sıx şəkildə təhlil olunur. O, özündə texniki istehsal, iqtisadi, sosial şərtlər daxilində əmək fəaliyyətini, həmçinin psixoloji, fizioloji tələblərin insanın seçdiyi ixtisasa hansı səviyyədə təsir göstərdiyini birləşdirir.

Professioqramma hər hansı bir sahədə işləyən mütəxəssislərin müəyyən tələblər daxilində fəaliyyət göstərməsini şərtləndirir (Kazimi, 2021). Bu tələbləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- işçinin vəzifə səlahiyyətlərinə olan tələblər;
- iş yerinə olan tələb;
- işçinin gələcək peşəkar fəaliyyət dairəsinə olan tələblər;
- peşəkar təhsil vasitələri: ixtisasın təsnifat dərəcəsinin artırılması.

Professioqrammanın 5 əsas metodoloji prinsipi müəyyənləşdirilmişdir:

1. Sistemlilik – professioqrammada işçinin seçdiyi ixtisas üzrə fəaliyyəti, işlədiyi müəssisədə fəaliyyət dairəsinin, fəaliyyət istiqamətinin sistemli şəkildə olması;

2. Tamlıq – şəxsiyyətin peşəkar fəaliyyəti zamanı ən vacib keyfiyyətlərdən hesab olunur. Bu zaman psixoloji və fizioloji amillər önə çəkilir.

3. Əyanilik – həyata keçirilən və aparılan tədqiqatlar zamanı konkret peşə fəaliyyətində alınan nəticələri əyani təsvir edir.

4. Elmilik və müasirlik – aparılan tədqiqatlar metodoloji baxımdan elə işlənib hazırlanmalıdır ki, bu zaman müasir elmi konsepsiyalar, bilik və bacarıqlar öz əksini tapır.

5. Effektivlik – nəticə etibarilə həyata keçirilən tədbirlər, həllini tapan problemlər müasir dövrdə öz əhəmiyyətini qoruyub saxlaya bilsin və ətraf aləm üçün effektiv olsun.

Respublikamız çoxsahəli təsərrüfat sistemini elmi cəhətdən idarə etməyi bacaran kifayət qədər kadr potensialına malikdir. Çünki hazırda istehsalatın müxtəlif sahələri üzrə ixtisaslı kadrlar hazırlayan kifayət qədər ali və orta ixtisas məktəbləri fəaliyyət göstərir. Öz peşəsi üzrə xüsusi biliklərə müraciət etmək bütün tip istifa-dəçilər üçün xarakterik xüsusiyyətdir. Mütəxəssislər müxtəlif sahələr üzrə ixtisaslaşır, elmi, peşə biliklərini təkmilləşdirir, günün tələbləri səviyyəsində qurur (Gardashov, 2024). Təbiidir ki, kitabxana fəaliyyətinin effektiv və səmərəli olması üçün əməyin bölgüsü düzgün aparılmalı, əsas üstünlük işçilərin peşəkarlığına, biliyinə, bacarığına, təcrübəsinə verilməlidir. Əməkdaşların peşəkarlıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsi, onlar tərəfindən texnoloji intizamın gözlənilməsi göstəricilərinin qiymətləndirilməsi də öz növbəsində kitabxana proseslərinin kifayət qədər normallaşdırma səviyyəsindən, dəqiq tələblər və texnoloji təlimatların mövcudluğundan asılıdır. Buradan da kitabxana fəaliyyətinin struktur xarakteristikasını reqlamentləşdirən informasiyanın əhəmiyyəti müəyyən edilir (Kazimi, 2021). Bu informasiya kitabxana proseslərinin normalarını, tələblərini, qaydalarını və ardıcılığını təyin edir, istehsal olunan məhsulların və xidmətlərin nümunələrini və etalonlarını müəyyənləşdirir. Kitabxanada tələb olunan çeşid, kəmiyyət və keyfiyyətdə informasiya məhsulları və xidmətlərinin istehsalı üçün vacib olan informasiyanın yaradılması, təşkili və istifadəsi kitabxana texnologiyasının normativ-metodik təminatının mahiyyətini təşkil edir. O, nəzəri, metodik biliyin və praktiki təcrübənin təhlilini; tələb, qayda və tövsiyələrin müəyyənləşdirilməsi; real və potensial məsələlərin həlli üçün onların dəfələrlə istifadəsini nəzərdə tutur.

1. Analitik Təhlil

Kitabxana fəaliyyəti strukturunun yekunlaşdırıcı komponenti, onun nəticəsi olan müxtəlif məzmunlu və təyinatlı informasiya məhsulları ilə xidmət işinin təşkilidir. Məhz bu komponent kitabxananın servis sistemi kimi özünü göstərir. Müasir mərhələdə son dərəcə mürəkkəbləşmiş olan kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin idarə edilməsi kitabxana işçisində geniş ictimai-siyasi görüş dairəsinin formalaşmasını, onların kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyaya dair dərin nəzəri və praktiki biliklərlə silahlanmasını tələb edir. Kitabxana işinə aid meydana gəlmiş müasir ənənə və meyillərə, qabaqcıl iş təcrübəsinə hərtərəfli və dərinlən yiyələnmək hər bir kitabxana işçisinin borcu və vəzifəsidir. Professioqramma peşəkar fəaliyyətin məzmununun analizi nəticəsində yaranır və özündə ixtisasın (peşənin) insanda təlqin etdiyi ümumi məcmusunu birləşdirir.

Əgər insan özünün fərdi keyfiyyətlərinə əsaslanan ixtisasa sahib olmaq istəyirsə, bu zaman ona peşənin (ixtisasın) psixoloji sferasını dərinlən öyrənən biliklər lazımdır. İxtisas və

peşə seçimi zamanı aşağıda adları çəkilən psixoloji xarakteristikaları özündə birləşdirən fəaliyyət istiqamətləri üzrə ixtisaslaşmaq lazımdır:

1. Düşünmə qabiliyyəti;
2. Fərdi keyfiyyətlər;
3. Ətraf mühitlə əlaqəyə girmək bacarığı.

Hər bir professioqramma aşağıdakı bölmələrdən ibarətdir:

– İxtisasın təsnifat kartoçkası;

– Peşəkar fəaliyyətin uğurla yerinə yetirilməsi səviyyəsi (qabiliyyət, şəxsi keyfiyyətlər, maraqlar və s.)

- Effektiv peşəkarlıq qabiliyyətinin səviyyəsi;
- İxtisas tarixi;
- Peşəkar biliklərin tətbiqi sahələri;
- İnsanda onun şəxsi keyfiyyətləri ilə uyğunluq təşkil edən müxtəlif peşələr;
- Bu peşəni tədris edən təhsil müəssisələri.

Kitabxanaçı kitabxanada işləyən və oxuculara xidmət göstərən şəxsdir. Bu tərif hamı və hər kəs üçün qəbul edilən anlamdır. Lakin hazırda həyatımızın bütün sferasını əhatə edən elektron hesablama maşınları və kompüter texnologiyası kitabxanaçını yalnız kitab xidməti göstərmək kimi dar fəaliyyət çərçivəsində qoymur. Belə zənn etmək olar ki, kitabxanaçı təhsil aldığı müddət ərzində ixtisas bilikləri ilə yanaşı, yardımçı biliklərə də yiyələnir.

Birinci növbədə bunu bilmək və müəyyənləşdirmək lazımdır: bu ixtisas ümumilikdə nəyə lazımdır? Kompüter və internet hazırda bütün dünya üzrə sərhədsiz informasiya axtarışı imkanı yaradır. İstəyimizə uyğun olaraq, bu imkanlardan yararlanıb ən qədim salnamələr haqqında məlumat ala bilərik. Amma hamı bu fikirlə razı olmaz ki, ən son model monitordan informasiya oxumaq ən pis vəziyyətdə olan kitabdan məlumat almaqdan yaxşı deyil. Amma bütün kitabları da əldə etmək mümkün deyil. Beləliklə, kitabxana yarandığı gündən bu günə kimi bizə informasiya-axtarış sahəsində hər cür yardım göstərir. Kitabxanaçı isə bu prosesin tez və dəqiq parametrləri üzrə yerinə yetirilməsinə kömək göstərən əsas faktır. Baş verməkdə olan bu inkişaf onu deməyə imkan verir ki, gələcəkdə bütün bu informasiya axtarışları dövrün ən müasir tələblərinə uyğun komputerlərlə həyata keçiriləcək. Bütün bu inkişafın önündə insan faktoru dayanır. Sadəcə olaraq kitabxanaçı peşəsinə verilən tələblər daha da təkmilləşəcəkdir. Bir misal ətrafında bu fikri təsdiqləmək mümkündür. Bir kitabı kompüterdən və kitabxanaçıdan sifariş edək. Kompüterlə bu kitab haqqında müzakirə aparmaq mümkün deyil. Amma kitabxanaçı ilə həmin kitab haqqında əhəmiyyətli müzakirə aparmaq mümkündür. Ancaq kitabxanaçının

üzərinə düşən iş ənənəvi əməliyyatlarla məhdudlaşmır. Çox vaxt bu peşə muzey işi ilə, di-yarşunaslıq işləri ilə bağlı olmuşdur. Məhz buna görə də bu peşəyə olan diqqət və qayğı artırılmış, ilk kitabxanaçı kurslarından ali kitabxanaçılıq təhsilinə qədər dinamik inkişaf yolu keçmişdir.

Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, respublika miqyaslı iri kitabxanalarda işləyən kitabxanaçıların digər kiçik rayon kitabxanalarında işləyən kitabxanaçılarla bir çox səviyyə fərqi vardır. Təbiidir ki, Milli Kitabxana müasir kompüter kitabxanası və avadanlığı ilə təchiz olunmuşdur (elektron kataloq, verilənlər bazası və s.). Bu texnikalarla işləyən mütəxəssislərin keyfiyyət göstəriciləri də yüksək olmalıdır (Kazimi & Guliyeva, 2023). Rayon və digər kitabxanalarda ən mürəkkəb texniki avadanlıqlar sürətçixarma aparatları, çap qurğuları və başqa yüngül texniki avadanlıqlardır ki, bunların öhdəsindən hər bir insan gələ bilər. Amma tələb olunan odur ki, bütün kitabxanalarda kompüterlər, verilənlər bazası, elektron kataloq, elektron poçt ünvanı, məsafədən asılı olmayaraq oxucuya xidmət imkanı olmalıdır. Bütün bu sadalananlar kitabxanaçılıq peşəsinə, onun professioqrammasına təsir göstərən amillərdir. Kitabxanaçı peşəsi həmçinin sosial amillərlə sıx bağlıdır. Çünki kitabxanaçı cəmiyyətin bütün təbəqələri ilə sıx əlaqədə olur.

Kitabxanaçılıq peşəsinin professioqramması əsasən 3 istiqamətdə formalaşır:

1. Həyata keçirilən əməliyyatlar;
2. Əmək şəraiti;
3. Psixoqramma (Oqlu & Parviz, 2021).

Kitabxanaçılıq peşəsinin həyata keçirdiyi əməliyyatlar bir çox amillərlə sıx bağlıdır:

- Oxuculara xidmət, ədəbiyyatın qeydiyyatının aparılması;
- Sərgilərin təşkili, mədəni kütləvi tədbirlərin, müxtəlif mövzular üzrə müzakirələrin təşkili;
- Elektron kataloqların təşkili və xidmət göstərilməsi;
- Elektron daşıyıcılarda informasiyaların yaradılması və saxlanmasını təmin etmək və s.

Əmək şəraiti isə kitabxanaçı peşəsinə aşağıdakıları düzgün həyata keçirməyi tələb edir: iş yerinin düzgün təşkili, inventarların düzgün yerləşdirilməsi, kitab xalayıcıların, fondların düzgün qurulması, müxtəlif tədbirlərin keçirilməsi üçün binanın maddi-texniki bazasının düzgün təşkil olunması. Buraya kitabxana zallarının düzgün seçilməsi, binadaxili texniki avadanlıqların daim işlək vəziyyətdə olması, binanın düzgün işıqlandırılması, havalandırılması, istirahət guşəsi, bufetin olması və s. aiddir.

Psixoqramma: kitabxanaçının vacib fiziki keyfiyyətləri aşağıdakılardır:

1. Yaxşı yaddaş – ümumi oxu zallarında kataloqlarda sənədlərin necə yerləşdirilməsini yadda saxlamaq;
2. Güclü mütaliə qabiliyyəti – bu qabiliyyət kitabxanaçının çoxlu miqdarda kitabın məzmunu haqqında məlumatlı olmasına imkan yaradır;
3. Görmə qabiliyyətinin yüksək olması;
4. Güclü düşünmə və analiz qabiliyyəti – daxil olan informasiya haqqında tez, düzgün qərar vermək.

Vacib şəxsi keyfiyyətlərə bunlar daxildir:

- Müəyyən bir iş ətrafında qısa müddətdə fikrini cəmləşdirməyi bacarmalıdır;
- Tez yazıb çap etmək bacarığı (müasir texniki avadanlıqlardan istifadə);
- Uzun sürən fiziki və emosional yüklənmələrə dözmək bacarığı;
- Bütün tip oxuculara eyni səviyyədə xidmət etmək bacarığı;
- Estetik gözəllik bacarığı;
- İntellektual səviyyənin yüksək olması;

Beləliklə, belə bir qənaətə gəlmək olar ki, kitabxanaçılıq peşəsinin vacib cəhətlərindən biri kommunikativlik özünüidarə, insanlara və hadisələrə diqqətli olmaq, irimiqyaslı informasiyalarla işləmək bacarığıdır. Bütün bunlar kitabxanaçıya seçdiyi peşədə düzgün işləmək üçün və cəmiyyətə yararlı olmaq üçün düzgün keyfiyyətdir.

Kitabxanaçı peşəsinin özəlliyi ondan ibarətdir ki, bu peşə özündə keçmişi və gələcəyi birləşdirir. Bu peşə illər, hətta yüz illər boyu qazanılmış təcrübəni əldə rəhbər tutaraq müasir həyatda lazım olan informasiya yeniliklərini həyata keçirir. Bu peşə cəmiyyətin bütün sferalarına və ixtisaslarına düzgün fəaliyyət istiqaməti qurmaqda kömək edir (Rashad & Parviz, 2023). Tarixdən yaxşı məlumdur ki, SSRİ-də dövlətin ideoloji dayağı olan Kommunist Partiyasının əsas tələblərindən biri də bütün peşə sahələrində ideoloji məsələlərin önə çəkilməsi idi. Bu ideoloji fikir kitabxanaçılıq sahəsinə də öz təsirini göstərmişdir. Bu təsirdən çıxmaq üçün ideoloji təbliğat ədəbiyyatını aradan qaldırmaq lazımdır. XX əsrin 50-60-cı illərində SSRİ-də yaradılmış kitabxana-bibliografiya təsnifatının bütün 5 variantında I şöbə ədəbiyyatının marksizm-leninizm ədəbiyyatı olması heç də təsadüfi deyil. Hazırda kitabxanaçı peşəsi bu ideoloji məsələlərdən və fikirlərdən azad olmuşdur. Kitabxanaçı peşəsinin qarşısında yeni problemlər dayanır. Yeni informasiya mənbələrinin tapılması, kitabxana və kitabxana fonduna uzaq olan materialların fondada komplektləşdirilməsi kimi həlli vacib olan məsələlər kitabxanaçı peşəsinin qarşısında durur. Müstəqillik əldə etdikdən sonra mədəniyyətimizin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxanalar çətin vəziyyətə düşmüşdülər. Bu illəri xarakterizə

edərkən aşağıdakı faktorlara rast gələrik: Bəzi kitabxanalar bağlanma təhlükəsi ilə üzləşdi, bəzi kitabxanalar isə müasir telekommunikasiya vasitələrindən istifadə etməyə nail oldular. Kitabxanaçı peşəkardır. Kitabxanaçılıq təhsili və kitabxanaçılıq peşəsi müəyyən dövrlərdə öz ağır günlərini yaşamışdır. Zaman-zaman bu ixtisasa və bu peşəyə göstərilən “diqqət” bu sahə mütəxəssislərinin qarşısında həlli vacib olan bir məsələni qoymuşdur: “özün-özünə kömək et!”

Həqiqətən də elə bir kitabxanaçı yoxdur ki, onu kitabxananın vəziyyəti, kitabxanaçılıq təhsili və peşəsi narahat etməsin. Müəyyən müddət ərzində kitabxanaçılıq peşəsinin nüfuzu enən istiqamətdə olmuşdur. Doğrudur, bu peşənin və ixtisasın əhəmiyyəti barədə xeyli yazılar, fundamental əsərlər, elmi məqalələr yazılmışdır. Lakin bu fikirlər heç bir əməli addımlarla yekunlaşmamış, əksinə, kitabxanaçılıq sahəsində olan problemlər daha da dərinləşmişdir. Kitabxana işçiləri düşdükləri bu ağır vəziyyəti əmək fəaliyyətinin kəmiyyət və keyfiyyətinə mənfi təsir göstərən avtomatlaşdırma və mexanikləşdirmənin zəif olması ilə izah edirlər.

Həyatımızın müxtəlif sahələrində yüksək keyfiyyət əmsalı ilə seçilən avtomatlaşdırma və mexanikləşdirmənin həyata keçirilməsi mədəniyyət sahəsinə, o cümlədən kitabxanaçılıq sahəsinə də öz müsbət təsirini göstərməli idi. Lakin başqa səbəblər də var idi ki, bu da həmin sahədə çalışmaq istəyən mütəxəssislərin az olması və yaxud ixtisasa, peşəyə dərinlən bağlı olmamaları idi. Bu da peşə nüfu-zunun aşağı düşməsinə təsir edən amillərdəndir. Məlumdur ki, kitabxanaçı peşəsinin nüfuzu bu sahədə çalışanların şəxsi keyfiyyətləri ilə də ölçülür. Qeyd etmək lazımdır ki, İ. V. Höte, İ. A. Kırılov, V. V. Stasov, N. V. Loboçevski, İ. Kant kimi alim və yazıçılar kitabxanaçı peşəsinə xüsusi dəyər vermiş, eləcə də müəyyən müddət kitabxanalarda çalışmışlar. Bir məsələni xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, hazırda kitabxanalarda işləyənlərin əksəriyyəti qadınlardır (Kazimi, 2011). Bu da cəmiyyətdə qadın əməyinə, qadın əməyinin artmasına təsir göstərən amillərdən biridir. Aparılan tədqiqatlar onu deməyə əsas verir ki, kitabxanaçı peşəsi cəmiyyətdə böyük nüfuzu olmayan peşələrdən sayılır. Dövlət tərəfindən həyata keçirilən sosial, mədəni, siyasi tədbirlər vətəndaşlar arasında bu peşənin sosial əhəmiyyətini daha da dərinlən təlqin etməli və maraq oyatmalıdır. Kitabxanaçılıq fəaliyyəti digər fəaliyyət sahələri kimi yüksək hazırlıq və bacarıq tələb etdiyindən, ali təhsil müəssisələrində bu sahə mütəxəssislərinin hazırlanmasında yeni yardımçı ixtisas biliklərinin tədrisi məqsədə uyğun hesab edilir. Kitabxanaya işçi kimi digər sahələrin mütəxəssislərini qəbul etmək olar, lakin onlar peşəkar kitabxanaçı kadr qədər əməkhaqqı almamalıdırlar. Çünki peşəkar əməkhaqqı yalnız sahə mütəxəssislərinə aid edilməlidir. Əksər kitabxana əməkdaşları qeyri-peşəkarlardır. Azərbaycan kitabxanalarının əksəriyyətində də qeyri-peşəkar kadrlar çalışır.

Əlbəttə, kitabxanaçı əməyinin, kitabxanaçı mədəniyyətinin peşəkarlığına təsir göstərən mənfi amillər də mövcuddur. Buraya kitabxana işinin təşkili, peşəkar fəaliyyət, yaradılmış və təşkil edilmiş əmək şəraiti aid oluna bilər. Kitabxanaçılar bir şeyə dərindən inanırlar ki, bu sahənin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi (müasir kommunikasiya texnologiyaları, internet, elektron kataloq, verilənlər bazası və s.) bu peşənin nüfuzunun artmasına səbəb olacaqdır (Kazimi & Guliyeva, 2022). Təbii ki, pis təchiz olunmuş, maliyyə qaynaqları olmayan kitabxanalar və mədəniyyət ocaqları müasir dövrlə müqayisədə arxaik görünür və onlar informasiya axtarışı funksiyasının öhdəsindən uğurla gələ bilməzlər. Cəmiyyətin informasiya geriliyində tək-cə kitabxanalar günahkar deyil. Kitabxanalar özləri də informasiya geriliyindən əziyyət çəkirlər. Mədəni əmək fəaliyyəti onu tələb edir ki, kitabxanaçı oxucu ilə bilavasitə əlaqəyə girsin. Azərbaycan kitabxanaçısı öz oxucusunu “sakit, dinməz halda kitab verilişi” funksiyasını yerinə yetirir. Lakin İsveçrə, Almaniya, ABŞ mədəni əlaqələrdə müqayisə olunmaz dərəcədə yüksəkdə dayanır. Adıçəkilən bu ölkələrdə kitabxanaçılar öz kitabxanalarının oxucular üçün yararlı olmasına çalışırlar, nəinki “sakit, dinməz halda kitab verilişi” funksiyasını yerinə yetirməyə. “Peşəkar dinməzlik” (heç nə deməmək) ona gətirib çıxarır ki, kitabxanaçı yalnız informasiyanın və biliyin daşıyıcısı yox, qoruyucusu kimi cəmiyyətdə qəbul edilir və bu peşənin əsas prioritet istiqamətlərindən olan informativlik ikinci pilləyə düşür.

Bəs kitabxanaçı peşəsinin nüfuzunu necə yüksəltmək lazımdır? Bəziləri bu problemin həlli yolunu kitabxanaçıların əməkhaqqılarının artırılmasında görür. Heç şübhəsiz ki, əməkhaqqı bütün sahələrdə olduğu kimi, kitabxanaçı əməyinin qiymətləndirilmə meyarıdır. Lakin əməkhaqqıların artırılması bütün kitabxanaçı problemlərini və peşədə olan ziddiyyətləri aradan qaldırmır. Ən böyük amillərdən biri o hesab olunur ki, peşəkar kitabxanaçı anlamı dəyişməlidir. Xüsusi, mənəvi ab-havanı yeniləmək, XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində formalaşan kitabxanaçı fikrindən kənara çıxmaq lazımdır. Bugünkü kitabxanaçılar cəmiyyətdə lazımı dərəcədə diqqət və qayğı görmədiklərindən məyus olurlar. Onların əmək fəaliyyətinin lazımı dərəcədə qiymətləndirilməsi kitabxanaçıların peşəkar əmək fəaliyyətinə öz təsirini göstərir. Bu problemi aradan qaldırmaq heç də əməkhaqqıların artırılması ilə bağlı deyil. Digər tərəfdən, onların əksəriyyəti öz peşələrinə sadıqlıq nümunəsi göstərmirlər. Lazımi ixtisas ədəbiyyatını oxumurlar, öz peşəkar fəaliyyətlərini təhlil etmirlər. Hətta övladlarının onların yolu ilə gedib kitabxanaçı olmasını belə arzulamırlar (Kazimi, 2021). Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızın ali təhsil müəssisələrində ixtisas seçimi aparan abituriyentlərin tam əksəriyyəti bu peşəni onun tam mahiyyətini dərk etmədən seçirlər. Bu fikir də gələcəkdə peşəkar kadrların

yetiştirilməsini sual altına qoyur. Yüksəkstajlı kitabxanaçılar hesab edirlər ki, bu vəziyyəti kökündən dəyişmək məhz onların özü ilə bağlıdır. Məhz kitabxanaçı öz peşəsini cəmiyyətə sevdirməli, onun mahiyyətinin cəmiyyətin bütün sferaları tərəfindən dərk edilməsinə nail olmalı, gənc, peşəkar kadrlara örnək olmalıdırlar. Bu fikirlərin ən öndə olması üçün kitabxanaçı peşəsinə dövlət qayğısının olması vacibdir. Təsadüfi deyil ki, dünyanın fəvqəltəbii dövlətlərindən sayılan ABŞ-da kitabxanaçı peşəsinə yiyələnmək üçün mütləq ali təhsilin olması vacibdir. Bugünkü kitabxanaçı necədir? Müasir şəraitdə o, özünü necə aparmalıdır? Şübhəsiz ki, kitabxanalarda kollektivin əsas hissəsi hesab edir ki, pul qazanmaq üçün işləmək lazımdır. Prestij, nüfuz isə günbəgün özünü cəmiyyətə lazım olan şəxs kimi təqdim etmək üçündür.

Bütün kitabxanaların ən böyük çatışmayan cəhəti ondan ibarətdir ki, kitabxana əməkdaşları kitabxanaya gələn oxucularla əlaqəni ictimaiyyətlə əlaqə kimi qəbul edir və bu dar çərçivə ilə razılaşır. Həyata keçirilən işin effektivlik dərəcəsi o zaman ictimailəşir ki, bu fəaliyyət təkcə kitabxana oxucuları tərəfindən deyil, bütün ictimaiyyət tərəfindən qəbul olunur. Bu effektivlik əmsalının artmasında da məhz kitabxanaçının böyük əməyi olmalıdır (Agamirzayev & Kazimi, 2023). Bu günün kitabxanaçısı oxucusu ilə eyni hüquqda olmaq, onun üzərində informasiya hakimiyyətini qoruyub saxlamağa çalışmır. Kitabxanaçıların belə fəaliyyəti də professioqrammaya mənfi təsir göstərən amillərdəndir. Göründüyü kimi, müəyyən dövrlər üçün müqəddəs hesab edilən kitabxanaçılıq peşəsinə müasir dövrdə xeyli irad tutmaq olar. Bu iradlar bu sahənin düşdüyü böhranla əlaqədardır. Bəs bu böhrandan çıxış yolu nədədir? Hər bir kitabxanaya iqtisadi, sosial, mədəni sferada öz fikirlərini diqtə etmək üçün bir konsepsiya lazımdır. Bunun üçün kitabxanaların cəmiyyətdə nəzəri və praktik cəhətdən fəaliyyət sferalarını və nəzər nöqtəsini müəyyənləşdirmək lazımdır. Belə ki, kitabxanalar dinamik, çevik, fasiləsiz, qarşılıq gözləmədən fəaliyyət göstərən sosial qurumlar olmalıdır. Kitabxanaçılıq peşəsi heç də göründüyü və təlqin olunduğu kimi deyil. Kitabxanaçı – bu o peşədir ki, xüsusi kitabxanaçılıq təhsili vardır, kitabxana fondlarının təşkili və xidmət işi ilə məşğuldur. Kitabxanaçı informasiya ilə tələbatçı arasında ən böyük əlaqədir. Müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə kitabxanaçının fəaliyyət dairəsi tək kitabxana ilə məhdudlaşmalıdır. Bütün bu deyilənləri nəzərə alsaq, müasir kitabxanaçıya verilən tələbləri aşağıdakı kimi qruplaşdırı bilərik:

- İnformasiya mühitinə çıxışı təmin etmək;
- Yüksək kitabxana mədəniyyətinin olması;
- İnformasiyanın idarə olunmasına yiyələnmək bacarığı;
- Oxucularla yüksək kommunikasiya qabiliyyəti;
- Yüksək intellektual səviyyə.

Lakin bir məsələni xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, müasir kitabxanaçılara informasiya axtarışını həyata keçirmək üçün ənənəvi məlumat-axtarış sistemləri ilə yanaşı, müasir informasiya-axtarış sistemlərini də bilməsi vacibdir.

Kitabxana insan cəmiyyəti üçün vacib elementdir. Bu elementin düzgün həyata keçirilməsi yenə də insan faktoru ilə (kitabxanaçı) əlaqədardır. Kitabxanaçı oxucuya təkcə maraqlı mövzuda kitabı məsləhət görməməlidir, o, həmçinin, bu ədəbiyyatın mütaliəsindən irəli gələn məsələləri öz oxucusu ilə müzakirə etmək bacarığında olmalıdır. Kitabxanaçılıq peşəsi ona görə maraqlı və diqqəti cəlb edən peşədir ki, kitabxanaçı hər sorğu xidmətini həyata keçirdikdə özü də müəyyən informasiya əldə etmiş olur. “Dostuna qulluq elə, özün də formalaşarsan”. Yüksək pedaqoji qabiliyyət, peşəkar biblioqraf savadlı kitabxanaçıların cəmiyyət üçün yararlı mütəxəssis olmasına təsir göstərən amillərdəndir. Bu gün oxucularla iş kitabxanaçı peşəsinə kommunikativlik, emosionallıq, dərketmə və dinləmə qabiliyyəti, danışqda lazımı ton kimi bacarıqları təlqin edir. Kitabxanaçıların fəaliyyətinin tarixi təcrübəsini araşdırarkən məlum olur ki, oxuculara xidmət etikasını kitabxanaçıların, eləcə də kitabxanaşünasların həmişə ciddi əhəmiyyət verdiyi bir məsələ olmuşdur. Bu günün kitabxanaçısının qarşısında oxuculara xidmət etikasının mühüm tələblərinə əməl etmək kim bir vəzifə durur. Oxucunun mənəvi tələbatının tam dolğun, rahat və etik normalar çərçivəsində ödənilməsi kitabxanaçının böyük məharəti, pedaqoji ustalıq kimi qiymətləndirilməlidir. Məhz bu cəhətdən öz fəaliyyətində etik normalara ciddi əməl edən kitabxanaçı əməyi yüksək hörmətə və qiymətə layiq görülür.

Nəticə

Beləliklə, kitabxanaçı yüksəktəhsilli mütəxəssisdir. Bu insanda oxucu psixologiyasına rəhbərlik etmək qabiliyyəti, pedaqoji peşəkarlıq, çeşidlərdən düzgün istifadə, texniki avadanlıqlarla davranış bacarığı (informasiya ilə əlaqəli olan texniki avadanlıqlar), təşkilatçılıq və təbliğatçılıq qabiliyyətləri birləşməlidir. Kitabxanaçı ətrafda baş verən hadisələrə laqeyd qalmamalı, aqressiv və özünəqapalı olmamalıdır. Kitabxana prosesində bir fikir xüsusilə təlqin olunur ki, kitabxanaçının oxucuya və ictimaiyyətə olan münasibətini bir-birini tamamlamalıdır. Bir amerikalı filoloq Fransanın kitabxanalarında və arxivlərində apardığı irimiqyaslı tədqiqatlar nəticəsində belə bir qənaətə gəlmişdir ki, kitabxanada aşağı xidmət, pis təminat fondun tərtibatı və təminatı ilə əlaqədar deyil, xidmət personalının düzgün qurulmamasındadır. Doğrudan da milyonlarla kitab fondu olan kitabxanalarda kitabxanaçı xidməti göstərilməsə, informativlik əmsalı aşağı olar.

1939-cu ildən etibarən ABŞ Kitabxanaçılıq Assosiasiyası sistematik olaraq kitabxanaçılıq etikasına dair müxtəlif kodekslər qəbul etmişdir (Gardashev, 2013). 1981-ci ildə qəbul olunmuş etik kodeksdə bir neçə prinsip önə çəkilmişdir:

- Kitabxanaçılara kadrlara yüksəksəviyyəli fəaliyyət şəraiti yaratmaq;
- Kitabxana materiallarına yönələn senzura qarşı mübarizə aparmaq;
- Bəzi istifadəçilərin əldə etdiyi informasiyaların məxfiliyini qoruyub saxlamaq.

Məlum olduğu kimi, uzun illər Rusiya kitabxanalarında tətbiq edilən etik kodekslər Azərbaycan kitabxanalarında da eynilə tətbiq olunmuşdur. Rusiya və Azərbaycan kitabxana mütəxəssislərinə Hindistan kitabxanaşünas alimi S.Ranqanatanın “5 qanun” etik kodeksi daha yaxın idi. Beləliklə, maddi-texniki bazanın yüksək olması, fəaliyyət şəraitinin əlverişli olması, kitabxanaçı kadrların üzərilərinə düşən məsuliyyəti dərinlən dərk etmələri və nəhayət, bu peşənin cəmiyyət üçün yararlı olduğunu mənimsəmək kitabxanaçılıq peşəsinə verilən ən mühüm tələblərdən biridir.

Ədəbiyyat

- Agamirzayev, A. ., i Kazimi, P. F. (2023). Razmeshcheno v «Mogikan» Sovetskiy Soyuz. pamyati professora A.A. Khalafova). *Informatsiya o tekhnologiyakh*, (12), 124-134.
- Gardashev, R. A. O. (2013). Problems of organizing continuous education in librarianship. *Vector of Science of Togliatti State University. Series: Pedagogy, Psychology*, (1), 55-58.
- Gardashov, R. (2024).Kitabxana-İnformasiya Fəaliyyətinin Elmi Metodiki Təminatında Akademik Kitabxanaların Rolu. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11(2), 847-857.
- Kazimi, P. F. (2011). *Information engineering in library activity*. B. BSU.
- Kazimi, P. F. (2021). Conflict of relevance and reliability of information and the global network. *Trends in Humanities and Social Sciences*, 1(1), 1-2.
- Kazimi, P. F. O. (2021). Democratic countries and ways of influencing the nature of information. *Technium Soc. Sci. J.*, 22, 847.
- Kazimi, P. F. O. (2021, September). Global Information Network and Conflicts of Interest (Parties, Interests and Conflicts). In *2021 IEEE 16th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)* (Vol. 2, pp. 453-456). IEEE.
- Kazimi, P. F. O., & Guliyeva, N. A. G. (2022). The concept of reliable information on the global network in times of crisis. *Technium Soc. Sci. J.*, 30, 742.
- Kazimi, P. F. O., & Guliyeva, N. A. G. (2023). Time" spent in youth's "global information space (problems of satisfaction of reading or information need). *Procedia Computer Science*, 219, 720-723.

Oqlu, F., & Parviz, K. (2021). Social and cultural communication in early history. *Technium Soc. Sci. J.*, 20, 820.

Rashad, G., & Parviz, K. (2023). University libraries as centers for scientific communications (according to the experience of higher educational institutions of the Republic of Azerbaijan).